

УДК 37.01:374:378

Загородня А. А.

д. пед. наук, професор,
головний науковий співробітник
відділу історії та філософії освіти,
Інститут педагогіки НАПН України

ЕВОЛЮЦІЯ ОСВІТНЬО-ВИХОВНИХ СТРАТЕГІЙ У ВИЩІЙ ШКОЛІ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ЗМІН (1991–2004)

Національно-патріотичне виховання у вищих навчальних закладах України у 1991–2009 роках розвивалося в умовах становлення державної незалежності та пошуку нових ціннісних орієнтирів. У 1990-х роках акценти зміщувалися від радянських ідеологічних форм до формування національної свідомості студентської молоді. Навчальні програми почали включати курси з історії України, основ державотворення, проблематики національної культури. З початку 2000-х років у сфері освітньої політики спостерігається зростання інституційного інтересу до проблеми патріотичного виховання, що проявилось в ухваленні низки концептуальних документів, зокрема Концепції громадянського виховання особистості (2000) [4] та Національної доктрини розвитку освіти (2002) [6].

У педагогічних ЗВО активніше, ніж у закладах інших типів, здійснювалося впровадження структурованих форм національно-патріотичного виховання. Зокрема, в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова функціонував курс “Педагогіка патріотизму”, а у Сумському державному педагогічному університеті ім. А. С. Макаренка у 2006 р. була створена програма “Формування громадянської компетентності студента” [5]. Такі ініціативи включали як лекційно-семінарські заняття, так і практичні форми – участь студентів

у волонтерських проєктах, патріотичних заходах, тематичних виставках.

Змістовне наповнення патріотичного виховання включало компонент історичної пам'яті, що реалізовувався через відзначення визначних подій національної історії, організацію меморіальних акцій, інтеграцію історичних тем у курси суспільно-гуманітарного блоку. Університети Києва, Львова, Харкова, Запоріжжя вели активну роботу у цьому напрямі, проводячи заходи до Дня Соборності, роковин Голодомору, Дня пам'яті Героїв Крут [7]. Історична пам'ять функціонувала як механізм формування емоційно-мотиваційної складової патріотизму, посилюючи здатність студентів до ототожнення себе з українським народом, з його історичним минулим і культурною спадщиною.

Освітні стратегії патріотичного виховання демонстрували суттєві регіональні відмінності. У західноукраїнських ЗВО – таких як Львівський національний університет ім. І. Франка чи Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника – превалювали елементи локальної історичної традиції. Активно розроблялися й упроваджувалися теми, пов'язані з визвольним рухом, спадщиною ОУН-УПА, репресіями радянського періоду. У ЗВО центрального та східного регіонів – як-от Київський національний університет ім. Т. Шевченка, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна – програми мали універсальніший характер і були зорієнтовані на загальнодержавний вимір патріотизму.

Україна, як незалежна держава з європейським вектором розвитку розвитку та орієнтації на європейські цінності, незважаючи на війну і економічні труднощі, викликані цим, продовжує рухатися до впровадження європейських освітніх стандартів, співпраця в рамках різноманітних освітніх проєктів, розвиток сучасної освіти програми для потреб європейського ринку [1, с. 134]. Отже, необхідно зазначити, що патріотизм є одне з найбільш глибоких почуттів, вагома, стійка

характеристику особистості, що виражається у її нормах поведінки, світосприйнятті, моральних цінностях та ідеалах і пов'язана з вихованням почуття обов'язку, відповідальності, толерантності, поваги до свого народу, історичної пам'яті, рідної мови, родини, національних звичаїв та традицій, готовності стати на захист інтересів Вітчизни [3, с. 62]. Переконані, що національно-патріотичне виховання майбутніх вчителів та підготовка їх до національно-патріотичного виховання учнів повинні здійснюватися у процесі усього періоду навчання у закладі вищої освіти. Зміст національно-патріотичного виховання майбутніх учителів необхідно розглядати у кількох аспектах: вирішення завдань та напрямів національно-патріотичного виховання; реалізація професійних функцій у процесі національно-патріотичного виховання; засвоєння видів діяльності, що сприяють національно-патріотичному вихованню учнів; посилення національно-патріотичного спрямування усіх видів діяльності здобувачів у закладах вищої освіти (освітній процес, виховна робота, педагогічна практика, поза аудиторна професійно спрямована діяльність, науково-дослідна та громадська діяльність). [2, с. 89].

Таким чином, національно-патріотичне виховання майбутніх вчителів та підготовка їх до національно-патріотичного виховання учнів повинні здійснюватися у процесі усього періоду навчання у закладі вищої освіти протягом всього періоду навчання. І однією із загальних компетентностей, яку слід сформувати у майбутніх фахівців освіти у процесі фахової підготовки, визначено культурну, що означає здатність виявляти повагу та цінувати українську національну культуру, поважати багатоманітність і мультикультурність у суспільстві; здатність до вираження національної культурної ідентичності українця та України як самостійної держави.

Список літератури

1. Makarov, Z., Ovsiankina, L., Tokuieva, N., Shevchenko, S., Zagorodnya, A., & Tadeush, O. (2023). The Management of Innovation

Processes in Higher Education Institutions of Ukraine on the Way to the Formation and Development of the European Knowledge Market. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*. 15, 4, 132-158
<https://doi.org/10.18662/rrem/15.4/785>

<https://lumenpublishing.com/journals/index.php/rrem/article/view/6360>

2. Загородня А.А. (2025). Національно-патріотичне виховання в частині професійної підготовки майбутніх учителів. Науково-педагогічні студії: науковий журнал. № 9. С. 80-94. <https://doi.org/10.32405/2663-5739-2025-9-80-94>

URL:

<https://dnpb.gov.ua/ojs/npstudies/issue/view/2663-5739-2025-9>

<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/746006/>

3. Загородня, А. (2022). Соціальна антропологія в контексті освіти та виховання особистості (друга половина XIX століття) як чинник сучасних освітніх змін. Наука і техніка сьогодні. 11 (11). С. 95-106. <https://lib.iitta.gov.ua/731946/>

4. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності (2000). Інформаційний збірник МОН України. № 10. С. 3–10.

5. Програма курсу “Формування громадянської компетентності студента”. (2006). Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка.

6. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. (2002). Освіта України. № 45. С. 2–4.

7. Кульчицький С. В. Історична пам'ять та ідентичність українського суспільства. (2007). Український історичний журнал. № 5. С. 3–15.